

זה וזה גורם

הרב צדוק אליאס

איתא בגמ' (פסחים כו:):

תנו רבנן: תנור שהסיקו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם, חדש - יותץ, ישן - יוצץ. אפה בו את הפת, רבי אומר הפת אסורה, וחכמים אומרים הפת מותרת. בשלה ע"ג גחלים דברי הכל מותר.

הברייתא מציגה דעות של שלושה תנאים: ת"ק, המדבר בדני תנורים שהוסקו בעצי איסור, ומחלוקת רבי וחכמים בענין פת שנאפתה בתנור המוסק בעצי איסור.

ביאור המחלוקת בדין זה וזה גורם

הגמ' ביארה, שלדעת ת"ק זה וזה גורם אסור, ואילו חכמים סוברים שזה וזה גורם מותר. דהיינו, שאם הסיק תנור חדש בעצים האסורים בהנאה, כדוגמת קליפי ערלה או קשין של כלאי הכרם, וע"י כך נצרף התנור והתקשה ונעשה ראוי לשימוש - לדעת ת"ק נאסר התנור בהנאה וצריך לנתוץ אותו. שאע"פ שהשימוש בתנור יהיה באמצעות עצים אחרים שמסיקים בתוכו, ונמצא שיש כאן זה וזה גורם, שהרי התנור עצמו אסור בהנאה ואילו העצים מותרים בהנאה, ואע"פ שהגורם של האיסור אינו יכול לבדו לגרום לאפיית הפת - עכ"ז אמרינן שזה וזה גורם אסור, וצריך לנתוץ את התנור הזה. אולם אם מדובר בתנור ישן שכבר צרוף, צריך לצננו מהחום של העצים האסורים בהנאה לפני שישתמש בו פעם נוספת בהיתר.

אולם לדעת חכמים אמרינן שזוז"ג מותר, שכן האיסור אינו יכול לבדו לגרום לאפיית הפת ללא העצים המותרים, הלכך בין תנור חדש ובין תנור ישן - יוצץ (כנזר בברייתא), דהיינו שצריך לצננו מחום העצים האסורים בהנאה, ואח"כ ניתן יהיה להשתמש בו בעצים של היתר.

הגמ' אמרה שתנא-קמא הוא רבי אליעזר, שפסק במשנה (עבודה זרה מט): שאם נטל עצים מאשרה והסיק בהם את התנור, חדש - יותץ, וישן - יוצץ, אלמא ס"ל שזו"ג אסור.

דינים נוספים המובאים בגמרא בעניין זה וזה גורם

שאור של חולין ושאור של תרומה

כך הדין גם בעניין שאור של חולין ושאור של תרומה שנפלו לעיסה, ואין בכל אחד מהם כדי להחמיץ לבדו את העיסה, ונצטרפו שניהם יחד והחמיצו את העיסה. שעל כך אמרה המשנה (ערלה פ"ב משנה יא) בדעת רבי אליעזר שהולכים לפי הדבר האחרון שנפל, אם השאור של התרומה נפל לבסוף וגרם בכך את החמצת העיסה - היא אסורה, ואם השאור של ההיתר נפל לבסוף - העיסה מותרת. חכמים לע"ז אומרים שהעיסה לעולם מותרת, ואף אם נפל השאור של התרומה לבסוף, כיוון דזו"ג מותר¹.

אביי ביאר בדעת רבי אליעזר, שאם נפל השאור של החולין לבסוף העיסה מותרת - דווקא אם הוא קדם וסילק את השאור של התרומה לפני שהחמיץ את העיסה, אולם אם לא קדם וסילק אותו משם, והחמיצה העיסה מחמת השאור של התרומה והשאור של החולין - העיסה אסורה, כיוון שזו"ג אסור.

נטיעת אגוז של ערלה

דוגמה נוספת לדין זה וזה גורם הובאה בגמ' (ע"ז מה:), שאמר רבי יוסי שמותר לנטוע אילן על יד ייחור של עץ ערלה, אבל אין נוטעים אילן על יד אגוז של ערלה מפני שהוא פרי (ודווקא הפירות נאסרו בערלה ולא העצים). וביארה הגמ' שם, שעכ"פ אם כבר נטע אילן מאגוז של ערלה, אינו חייב לעקור אותו, שהרי האילן הזה נעשה גם ע"י אגוז שהוא איסור, וגם ע"י האדמה שהיא היתר, והלכה היא שזו"ג מותר בדיעבד, אבל לכתחילה זה אסור לכו"ע.

1 וה"ה אם יש בכל "אחד מהם כדי להחמיץ את העיסה לבדו שהעיסה מותרת (תוס' כאן ד"ה עד).

שבח עצים בפת

הברייתא דלעיל בעניין תנור שהסיקו בקליפי ערלה אמרה, שאם כבר אפה פת בתנור זה, לדעת רבי הפת אסורה, ואילו חכמים אומרים שהפת מותרת. וביארה הגמ' את המחלוקת, לדעת רבי אמרינן שיש שבח עצים בפת, דהיינו שהאש והחום שנפלטו מהעצים בזמן בעירתם נחשבים להנאה מגוף העצים, ונמצא שיש בפת שבח של העצים האסורים בהנאה, ולפיכך הפת הזו אסורה בהנאה. אולם חכמים סוברים שאין שבח עצים בפת, אלא יש שבח היסק בפת (רש"י), שכן האש והחום הנפלטים מהעצים בזמן בעירתם נחשבים להנאה היוצאת מהעצים לאחר שכלו ופקע מהם שם איסור, לפיכך בדיעבד הפת הזו מותרת. נמצא שרבי וחכמים נחלקו אם ההנאה מהיסק העצים נחשבת להנאה מהעצים בזמן שהם הולכים וכלים ועדיין לא פקע מהם שם עצי איסור, או שנחשבת להנאה מהעצים לאחר שהם כבר כלו, ואז פקע מהם האיסור.

אמנם אמרה הברייתא שכו"ע אם אפה את הפת על הגחלים, הפת מותרת, שכן בוודאי שלאחר שנעשו העצים לגחלים פקע מהם האיסור, שהרי הם כבר כלו, אולם לכתחילה גזרו חכמים שלא לאפות עליהם פת. וחלקו בגמ' אם רבי ורבנן נחלקו בגחלים לוחשות, אבל בעצים הבווערים בתנור באופן שיש אבוקה כנגד הפת - לכו"ע היא אסורה; או שמחלוקתם היא דווקא בעצים הבווערים, אבל בגחלים הלוחשות לכו"ע הפת מותרת.

זו"ג בקערות, כוסות וצלוחיות

הגמ' הסתפקה אם רבי סובר זו"ג אסור, ואז אמרינן שתנור חדש יותץ, או שסובר זו"ג מותר ואז אמרינן שתנור חדש יוצן. ועב"פ אם צירף קערות, כוסות וצלוחיות בתנור בעצי איסור - זה בוודאי אסור לדעת רבי כמו פת, שלגביה ביאר רש"י שגם אם רבי סובר זו"ג מותר, מ"מ הפת נחשבת כנהנה מאיסורי הנאה בגורם ראשון ולכך היא אסורה, וה"ה קערות כוסות וצלוחיות שתשמישן בצונן או בכלי שני - אינם בכלל זו"ג אלא נהנים מהם בגורם ראשון, ולכן אסורים גם לדעת רבי. אמנם בקדירה נחלקו בגמ' אם היא בכלל זו"ג מותר, כיוון שהוא משתמש בה בבישול בעצי היתר, או דלמא אסורה כיוון שקיבלה בישול לפני שניתנו העצים המותרים². הגמ' הביאה את דברי שמואל שפסק הלכה בזה כרבי אפילו מחבריו,

2 ה"ח כאן ביאר זאת כך - "דהא קדים עייל בישולא מכה הקדירה, מקמי דניתי כח עצים". משמע שכונת

הלכך אמרינן שיש שבח עצים בפת, אמנם בענין זוז"ג פסק שמואל להלכה בגמ' (ע"ז מט.) שזה מותר (תוס' כאן ד"ה ובהא).

סברות הראשונים בדין זה וזה גורם

יש לבאר במה נחלקו כאן רבי אליעזר וחכמים אם זוז"ג מותר או לא.

שיטת הר"ן

הנה הר"ן כאן (ר"ה ולענין) שאל: מדוע לדעת רבי פת שנאפתה בעצי איסור בתנור ישן אסורה? שהרי גם אם ס"ל שיש שבח עצים בפת, מ"מ הגמ' הסתפקה בדעתו אם ס"ל שזוז"ג מותר (וכמו שקי"ל להלכה), ופת זו נאפתה מכוח עצי איסור ומכוח התנור שהוא היתר, וא"כ היה לו להיתר את הפת מחמת זוז"ג מותר! ותיריך הר"ן, שדין פת שנאפתה בתנור ישן חמור מזה וזה גורם, לפי שבתנור ישן ועצי איסור, האיסור ניכר יותר.

לפי המבואר בדברי הר"ן, דין זוז"ג שמותר נובע מביטול האיסור, שאע"פ שגורם האיסור קיים כאן, מ"מ כיוון שאין הוא ניכר לעצמו, שהרי יש כאן גם גורם של היתר שגורם את השבח - אמרינן שהאיסור בטל בהיתר והכל מותר. אמנם כל זה דווקא בתנור חדש, שהתנור הוא הגורם של האיסור (מחמת שנצרך ע"י איסורי הנאה), ואילו העצים הם הגורם של היתר, אולם בתנור ישן, התנור הוא גורם ההיתר והעצים הם גורם האיסור - ובכה"ג לכו"ע אמרינן דזוז"ג אסור, כיוון שהאיסור ניכר יותר מאשר ההיתר, שהרי הפת נאפתה בעיקר ע"י חום העצים, והתנור רק שמר את החום באופן הנצרך לאפיית הפת, ונמצא שגורם האיסור ניכר כאן בפת, ובכל מקום שהאיסור ניכר אין הוא בטל כלל.

בזה מבוארת גם דעתו של רבי אליעזר בברייתא, בענין שאור של תרומה ושאור של חולין שנפלו לעיסה והחמיצו אותה, דאמר אחר אחרון אני בא. דהניחא לאביי, שאמר דס"ל לר"א זוז"ג אסור, לכן כל ששאור של תרומה הצטרף לחימוץ - העיסה אסורה, וכשאמר רבי אליעזר שאם נפל שאור ההיתר לבסוף העיסה מותרת - היינו דווקא שקדם וסילק את שאור התרומה לפני שנפל השאור של היתר דבכה"ג אין

הגמ' היא שגוף הקדירה מסייע לבישול, לפני שבפועל חל כאן בישול מחמת החום של עצי ההיתר, משא"כ בתנור, שאין נהנים ממנו אפיה אלא לאחר היסקו בעצי ההיתר (כמ"ש כאן רש"י), לכך אמרינן דזוז"ג מותר.

כאן זוז"ג; אולם לפי מה שחשבה הגמ' בתחילה דס"ל לר"א זוז"ג מותר, קשה, מאי נפק"מ איזה שאור נפל אחרון? הרי לעולם יש כאן גם גורם של היתר וגם גורם של איסור שגרמו להחמצת העיסה? אלא בזה מבואר דס"ל לר"א שהשאור האחרון שנפל לעיסה וגרם בפועל להחמצתה הוא הגורם הניכר יותר בעיסה, ולכן אם זה היה שאור התרומה - נמצא שהתרומה ניכרת בעיסה ואינה בטלה כלל, ולכך כל העיסה נאסרת.

לדברי הר"ן מבואר גם מה הטעם למה שאמרה הגמ' (ע"ז שם), דוז"ג מותר, ה"מ בדיעבד אבל לכתחילה זה אסור. שהרי כל ההיתר נובע מדין ביטול, ובעלמא קי"ל דאסור לבטל איסור לכתחילה. כשיטת הר"ן משמע גם בדעת רש"י, שכתב שהפת אסורה הואיל ויש בה גורם אחד בלבד של איסור, ולכך אין זה נחשב לזוז"ג (ד"ה אימור דשמעת, וכן בד"ה ואם תמצוי לומר). משמע שגורם ההיתר של תנור אינו נחשב כלל לגורם ביחס לגורם האיסור של העצים.

תנור שהסיקו בעצי הקדש לפי שיטת הר"ן

הגמ' שאלה, לדעת חכמים, דס"ל שאין שבח עצים בפת ומשום כך פת שנאפתה בעצי ערלה מותרת, מה הדין אם אפה אותה בעצי הקדש? ופשט רב חסדא לאיסור, רבא ביאר את דבריו שדווקא בעצי ערלה מותר, הואיל והערלה בטלה במאתיים, אולם בהקדש, כיוון שאינו בטל אפילו באלף - הפת אסורה. לכאורה יש לשאול מדוע הגמ' הסתפקה בהקדש, הרי לדעת חכמים שאין שבח עצים בפת, זה מחמת דס"ל שהחום והאש נפלטים מהעצים לאחר שהם כבר כלו ופקע מהם האיסור, ולגבי הקדש - אפילו אפרו אסור בהנאה (כמ"ש כאן הגמ'), א"כ מה לנו אם העצים נשרפו או לא?

והנה על דברי הגמ' שאמרה שלפי דעת חכמים, דס"ל שאין שבח עצים בפת אפילו כאשר אבוקה כנגדו, עצים אסורים בהנאה היינו דווקא בשימוש בגופם וכגון לצורך עשיית שרפף, ביאר רש"י (כו: ד"ה בשרשיפא), שבאופן זה ההנאה היא בעין ועל ידי ממש. בפשטות מה שאמר רש"י שהנאה זו היא בעין, ר"ל שכיון שהעצים קיימים בעינם ולא נשרפו, לכן אסור ליהנות מגופם, אולם יש לשאול, מהי כוונתו שהנאה זו היא ע"י ממש?

הנה תוס' (ד"ה חדש) ביארו, שלדעת חכמים אין שבח עצים בפת אפילו כשאבוקה כנגדו, משום שהשלהבת אינה באה מן העצים אלא ע"י משהו הנשרף. משמע מדברי תוס' שיש כאן גורם נוסף של היתר לדעת חכמים, שכן אין העצים עצמם

בוערים אלא מה שנפלט מהם בלבד, שזה "משהו" שאינו חלק מגוף העצים³, ולכך לדעתם אין שבח עצים בפת אלא שבח ה"משהו", והוא אינו כלול באסור הנאה מעצים אלו, אולם לדעת רבי האש והחום הנפלטים מהעצים הם הנאה מהעצים לפני שהם כלו והפכו לגחלים, וכמו כן ה"משהו" הנשרף בעצים הוא חלק מהעצים ממש, וגם הוא אסור בהנאה כמותם.

עפ"ז מבוארים גם דברי רש"י דלעיל, שכתב שהנאה זו היא בעין וע"י ממש, שבוה ביאר רש"י בקצרה את שני הגורמים כאן במחלוקת רבי וחכמים. שלדעת חכמים אסור ליהנות מעצים אלו ע"י עשיית שרפרף, שכן באופן זה הוא נהנה מגוף העצים, כאשר הם בעין ולא נשרפו, וגם הנאה זו היא מגוף העצים ממש, ולא הנאה מה"משהו" הנפלט מהעצים ודולק, שזה דבר שאין בו ממש ואינו חלק מהעצים האסורים בהנאה.

עפ"ז מתורצת גם השאלה דלעיל מהו הספק בגמ' בדעת חכמים בפת שאפה אותה בעצים של הקדש, שכן אע"פ שאפר של הקדש אסור בהנאה - מ"מ אכתי י"ל שאין הפת הזו אסורה, דכיוון שבעירת העצים היא ע"י "משהו" שאין בו ממש - א"כ אין הוא נהנה מאיסורי הנאה; או דלמא חמור דין הקדש שאפילו משהו ממנו אוסר. ופשוט רב חסדא שבוה מודים חכמים שהפת אסורה, כיוון שהקדש חמור מערלה, בכך שאפילו באלף אינו בטל.

לכאורה יש לשאול, מאי נפק"מ אם הקדש אפילו באלף אינו בטל? הרי אם מחמת החומרא של הקדש סוברים חכמים שיש שבח עצים בפת, ורואים את ה"משהו" הנשרף בעצים כחלק מאיסור הנאה שבעצים - א"כ אין נפק"מ אם זה בטל באלף או לא! הנה ע"פ מה שהתבאר לעיל בדברי הר"ן מבוארים היטב דברי הגמ', שכן מיירי כאן בפת שאפה בעצי הקדש בתוך תנור (כנוכר כאן בגמ'), א"כ גם אם ה"משהו" שבעצי הקדש אסור בהנאה, מ"מ הרי יש כאן דין זוח"ג שהוא מותר לדעת חכמים, אלא כיוון שדין זוח"ג מותר מבוסס על כך שבבב"ג האיסור אינו ניכר והוא בטל - לכך י"ל שבהקדש, שאינו בטל אפילו באלף - זה אסור.

שיטת התוספות

אמנם **תוס'** (ד"ה הקדש) הקשו, שהדין שהקדש אינו בטל אינו חומרה בהקדש על

3 בפשוטות, הכוונה כאן למה שידוע לנו כיום, שהאש היא בעירה של גו שנפלט מהעצים בזמן שהם מתחממים, והו"א"כ ה"משהו" שכתבו כאן תוס', וסוברים חכמים שהגו הזה הקיים בעץ אינו אסור בהנאה.

פני שאר דברים, אלא הוא מתוקף הכלל "דבר שאין לו מתירים אפילו באלף אינו בטל", וכלל זה קיים אפילו באיסורי דרבנן (כגון ביצה שנולדה ביו"ט שהתערבה באלף, שאינה בטלה - ביצה ג:!) תוס' נשאר על כך בשאלה. הנה מוכח כאן בתוס' שהם הבינו את הגמ' באופן אחר, וס"ל שדין פת שנאפתה בעצי הקדש שאסורה - אין זה מחמת דין ביטול (שא"כ אין נפק"מ מדוע הקדש אינו בטל באלף, אלא שכיוון שאין הוא בטל ממילא הפת אסורה, ולא שייך לחקור אחר הטעם שבשבילו הקדש אינו בטל), אלא זה נובע מחמת החומרא שיש בהקדש, ולכך הם שאלו שהדוגמה שנקטה כאן הגמ' אינה מראה על חומרא בהקדש, שהרי גם איסור דרבנן שהוא קל אינו בטל באלף אם יש לו מתירים.

הנה **תוס'** (כו: ד"ה בין [קמא]) שאלו, מדוע לדעת חכמים תנור חדש יוצן, הרי זוז"ג מותר דווקא כדיעבד, וכמ"ש הגמ' ע"ז (שם) בדעת רבי יוסי, שאם נטע אגוז ערלה מותר משום שזוז"ג מותר, מ"מ לכתחילה אסור לעשות כן, ולפ"ז קשה, שהרי תנור חדש שצרפו בקליפי ערלה, מותר להשתמש בו לכתחילה ע"י עצי היתר מחמת שזוז"ג מותר? ותירצו תוס' שכאן זה נחשב כדיעבד, הואיל ואם התנור אסור צריך לנתוך אותו וזהו הפסד מרובה⁴.

ושאלו עוד **תוס'** (שם ד"ה בין [בתרא]), מדוע תנור ישן יוצן לדעת חכמים? והרי זוז"ג מותר (שכן התנור הוא של היתר והעצים הם של איסור), ובכה"ג חשיב כדיעבד, שהרי כבר הסיק את התנור בקליפי ערלה! ותירצו תוס', שעכ"ז, כיוון שאינו מפסיד אלא את הנאת העצים - חשיב כמו לכתחילה, ולכן זה אסור. הנה מתבאר כאן בדברי תוס', שתנור ישן שהוסק בעצי איסור - הוא בכלל זוז"ג מותר, ודלא כדברי הר"ן שבכה"ג לכו"ע אסור מחמת שהאיסור ניכר בהיתר. מוכח א"כ שתוס' ביארו את דין זוז"ג מותר באופן שונה מהר"ן⁵.

4 כך תירץ גם הרא"ש (סימן ב), אלא שהוסיף ואמר שמלבד זאת בתנור חדש אינו נהנה מגוף האיסור, אלא רק מהשבח של האיסור שצרף את התנור.

5 לכאורה יש לשאול על דברי הר"ן, דס"ל שהפת שנאפתה בתנור ישן בעצים האסורים בהנאה אסורה לדעת רבי אע"פ שיייתכן שסובר שזוז"ג מותר, שכן בכה"ג שהעצים הם של איסור, האיסור ניכר בהיתר ואינו בטל. ולכאורה קשה, כיוון שהר"ן לפני כן (ד"ה הא) כתב כדברי תוס', שתנור ישן יוצן אע"פ שזוז"ג מותר, משום שלכתחילה זוז"ג אסור, ודווקא תנור חדש דלית ליה תקנתא אלא בנתיצה חשיב כדיעבד; ולכאורה קשה, מדוע נצרף לכתוב כן? הרי לשיטתו אין כלל היתר של זוז"ג בעצים של איסור, כיוון שבכה"ג האיסור ניכר ואינו בטל! הנה כבר העיר ע"כ שם **בחדושי אנשי שם** (אות א), שדברי הר"ן לכאורה סותרים זא"ז. ובנוסף לכך הוא כתב שם (אות ב), שיש שאינם גורסים בדברי הר"ן בעניין פת בתנור ישן, שזה אסור מחמת שהאיסור ניכר בהיתר. אמנם לאחר עיון נראה שאין כאן סתירה כלל. כיוון שהר"ן בעניין תנור ישן יוצן לא כתב בדיוק כמו תוס', שכן תוס' התייחסו בדבריהם לעצים עצמם שכבר הסיק בתנור, וכתבו שאף שיבשח אליהם הווי

ונראה לומר שלדעת תוס' חכמים סוברים שזו"ג מותר, מפני שאין כאן הנאה שלמה מן האיסור, שהרי גם גורם ההיתר הצטרף כאן לגרימת השבח, ודמי לחצי שיעור שאין עליו חיוב מהתורה. ואע"ג דקי"ל כרבי יוחנן דס"ל שחצי שיעור אסור מהתורה - מ"מ שם הוא עשוי להצטרף (כמ"ש הגמ' יומא עד.), משא"כ בזו"ג לא שייך צירוף, שהרי כבר הפת נאפתה ע"י גורם של היתר, וכן העיסה כבר הוחמצה ע"י שאור של חולין, וגם אם ייפול שם אח"כ עוד שאור של תרומה - אין זה כלום, כיוון שכבר הוחמצה העיסה. הלכך כיוון שזו"ג לא חזי לאצטרופי - אין עליו כלל איסור מן התורה, וגם חכמים לא גזרו עליו כי אם לכתחילה, אולם בדיעבד זה מותר גם מדרבנן.

נמצא שלדעת תוס' אין חילוק בין אם התנור הוא של איסור והעצים של היתר או להפך, שכן אין זה מגדרי ביטול, אלא דין זה הוא מהטעם שאין כאן הנאה שלמה מהאיסור. לכן אמרו תוס' שבתנור חדש - כיוון שיש כאן הפסד מרובה - לא גזרו בו חכמים אפילו לכתחילה. אולם בתנור ישן שהוסק בעצים אסורים, אע"פ דהווי כדיעבד ביחס לעצים - כיוון שאין כאן אלא הפסד הנאה של עצי איסור - לא התירו חכמים ליהנות מהם בזו"ג. וי"ל דה"ה נמי לרבי, אם כבר אפה פת בעצי איסור - אע"פ שיש כאן זו"ג - אין מתירים בדיעבד את הפת, כיוון שאין כאן אלא הפסד מועט. אמנם מי שכבר נטע אילן מאגוז של ערלה, יש כאן הפסד של הנטיעה, לכך לא החמירו עליו חכמים לעקור אותה, אבל לכתחילה אין לנטוע אילן מאגוז של ערלה.

תנור שהסיקו בעצי הקדש לפי שיטת התוספות

אמנם בדין הקדש הסתפקה הגמ' לדעת חכמים, שכן לדעתם אין שבח עצים בפת, ולפ"ז פת שנאפתה בתנור עם עצי איסור - אין כאן גורם של איסור כלל, ואע"ג שלכתחילה מודים חכמים שאסור לאפות בעצים של איסור - מ"מ בדיעבד לא החמירו עליו אפילו בהפסד מועט, לכך הפת הזו מותרת. אמנם אם אפה את הפת הזו בעצי הקדש - יש מקום להסתפק אם החמירו עליו חכמים אפילו בדיעבד

כדיעבד, עכ"ז הם אסורים מחמת שזה הפסד מועט, אולם הר"ן התייחס בדבריו לפת שיכול לאפות בתנור זה, ולא לעצים שכבר הסיק, וכתב שכיוון שביחס לפת שיכול לאפות הווי כמו לכתחילה - לכן זה אסור גם לדעת חכמים דס"ל שאין שבח עצים בפת. אולם לעצים עצמם הוא לא התייחס, משום שלדעת חכמים כיוון שזה נחשב כדיעבד - לעולם מותר אפילו בהפסד מועט (שלא כדעת תוס'), ואילו לדעת רבי דס"ל שיש שבח עצים בפת - לעולם אסור אפילו בהפסד מרובה, כיוון שאין כאן זו"ג אלא גורם ראשון.

מחמת החומרא שבהקדש, ומשום כך נחשיב את ה"משהו" הנשרף מהעצים כחלק מן ההקדש ולאסור את הפת, אפילו אם אפה אותה בתנור של היתר, שיש כאן זוז"ג, ופשט רב חסדא שאה"נ הפת אסורה. וביאר רבא, שזה מחמת שהקדש חמור יותר, שהרי הקדש אפילו באלף אינו בטל, וע"כ תמהו תוס' שדין זה אינו נובע מהחומרא שיש בהקדש, שכן אפילו איסור דרבנן הקל אינו בטל באלף, אם הוא דבר שיש לו מתירים.

השלכות הלכתיות בין שיטת התוספות לשיטת הר"ן

נמצא שיש נפק"מ בין תוס' והר"ן בעניין פת שאפה בתנור ישן בעצים של איסור, שלדין דקי"ל כרבי (וכמו שפסק כאן שמואל) - הפת אסורה, אלא שלדעת תוס' היא אסורה מדרבנן בלבד מדין זוז"ג, שמדאורייתא מותר לעולם, וחכמים הם אלו שאסרו זאת לכתחילה, ובמקום הפסד מועט - כמו בפת - הווי כמו לכתחילה. ולדעת הר"ן הפת הזו אסורה מדאורייתא, כיוון שהאיסור ניכר כאן, והווי כמו גורם ראשון. כמו כן הם יחלקו בפת מרובה שאפה בתנור זה, שלדעת תוס' הווי מקום הפסד זוז"ג מותר בדיעבד, אולם לדעת הר"ן הווי גורם ראשון, שאסור גם בדיעבד במקום הפסד מרובה.

וכן יש נפק"מ בזוז"ג בדבר שאינו בטל, וכגון בדבר שיש לו מתירים. שלדעת תוס' דין זוז"ג אינו קשור לביטול, הלכך כיוון שיש כאן גם גורם של היתר - זה מותר, ולא גורו חכמים על כך כ"א לכתחילה. אולם לדעת הר"ן במקרה זה שאין האיסור בטל אמרינן שזוז"ג אסור, וכך הדבר אם הגורם של האיסור הוא יותר מאשר הגורם של ההיתר, וכגון שהשאור של התרומה הוא יותר מהשאור של החולין, ונפלו שניהם לעיסה ואין בכ"א מהם לבדו כדי להחמיץ את העיסה, שלדעת תוס', כיוון שאין השאור של תרומה יכול לחמץ את העיסה לבדו - הכל מותר בדיעבד, אולם לדעת הר"ן, כיוון שהשאור של החולין מועט יותר הוא בטל ברוב של שאור התרומה, והכל אסור.

המאירי (ד"ה אע"פ) כתב בתחילת דבריו: "כל שהוא נעזר בעשייתו או נשבח בדבר שהוא איסור הנאה ודבר היתר עוזר למציאות אותו דבר או להשבחתו - הואיל ויש כאן גורם של היתר - מותר". ביאור זה דומה להבנת תוספות. מאידך גיסא כתב המאירי בפירושו של הר"ן, וז"ל: "שכל שמצננו נעשה כמבטל את האיסור ומקלישו, ועושה עיקר מן הגורם של היתר". בהבחנה מדוקדקת נראה שהמאירי מוסיף את המילה "עיקר". דבר זה חוזר על עצמו כשמבאר את הדין של תנור ישן:

“אבל (תנור) ישן, אם אינו מצננו לכתחילה - הרי עיקר תשמישו בשל איסור, ונמצא גורם האיסור מפורסם ביותר בעשיית מלאכה זו יותר משל ההיתר”. טעם האיסור בדין זו”ג אינו משום שהאיסור ניכר, אלא מחמת שהאיסור הוא עיקר ומפורסם, ולא מגדרי ביטול כשיטת הר”ן, אלא מהטעם של התוספות, שזה חצי שיעור. אך ההבדל בין המאירי לתוספות הוא בתרתי⁶: לדעת המאירי זו”ג אכן דומה לחצי שיעור, אלא שחכמים קבעו שכאשר ההיתר עיקר מותר לכתחילה וכשהאיסור עיקר אסור אפילו דיעבד; ולדעת תוספות לעולם אסור לכתחילה ומותר בדיעבד. נמצא שיש שלוש תשובות לשאלה - למה תנור ישן יוצן? הרי לכאורה זה דיעבד, זו”ג מותר בדיעבד, ומדוע צריך לצננו? הר”ן תירץ שזה משום שהאיסור ניכר, ואין זה נכלל בגדר זו”ג. תוספות תירצו שהפסד מועט הוי כלכתחילה, ובלכתחילה זו”ג אסור. ולדעת המאירי - בתנור ישן עצי האיסור נחשבים העיקר⁷ ולכן זה אסור.

---

6 כשההיתר עיקר, וכשהאיסור עיקר.

7 ולא מטעם ביטול, אלא מטעם חצי שיעור, שחכמים קבעו בדין זו”ג שילכו אחר האיסור העיקרי.